

## Utrinki o slovenski samostojnosti

Leta 1848 se je prvič pojavila zamisel o uresničitvi zedinjene Slovenije. Slovenski narod si je želel večje avtonomije, edinosti, ne pa totalne suverenosti. Kljub temu pa lahko upoštevamo voljo do združitve, do uporabe lastnega jezika v šolah in uradih kot predhodnico današnje slovenske samostojnosti.

(Evgen)

Prepričana sem, da je Slovenija postala država predvsem po zaslugi lastnega prebivalstva. Brez volje naroda sami politiki ne morejo doseči nič koristnega.

(Ana)

Nova pomlad narodov, ki se je razcvetela proti koncu osemdesetih let tega stoletja, je zajela kot val velike množice ljudi, ki so se hoteli enkrat za vselej otresti krivic in laži.

(Matej)

Sedaj ne bo v Sloveniji ne Metternichove ne Bachove ne kake druge cenzure. Samostojna bo.

(Nataša)

Slovenci smo dokazali, da smo zrel narod, ki ima pravico do obstoja kljub svojemu majhnemu številu. Narod ni številka, narod so ljudje. Po dolgih letih molka smo se končno uveljavili v širšem svetovnem okviru, in če bo Evropa res "Evropa narodov", bomo tudi mi del nje.

(Marija)

V Slovencih je bila ideja o suverenosti vedno živa. Slovenija je postala del Jugoslavije, ker je potrebovala neko oporo in centralno moč, da bi se po tridih letih vojne spet dvignila in zaživela. Ta volja po ustanovitvi lastne države je torej vedno prevladovala, tudi če je bila v določenih zgodovinskih trenutkih skrita.

(Nikla)

Jugoslavija je izpolnila program, za katerega so se potegovali v Avstriji staroslovenci, Slovenija je v letu 1991 uresničila skrite težnje mladostlovencev.

(Matjaž)

Ne strinjam se z idejo večne federacije Jugoslavije, razumem pa tiste, ki so v tem duhu živeli in jim je sedaj težko. Tudi matere včasih jočejo, ko izberejo sinovi drugačne poti. Včasih jim skušajo to prepovedati. A ne da se ustavi srce, ko zaslišiš klic svobode.

(Matejka)

Jugoslovanska ureditev je imela svoje napake in hibe, ki jih je bilo nedvomno treba popraviti, a po drugi strani je treba priznati, da je dopustila vsakemu narodu identiteto, kulturo in jezik.

(Vesna)

Slovenija je že na dobri poti s svojo samostojnostjo, toda zdaj bodo prišle največje težave, predvsem v gospodarstvu. Toda če smo do sedaj lahko krivili južne republike za neuspešnost gospodarstva, zdaj tega ne moremo več. Dosegli smo, kar smo hoteli. Sami bomo odločili o svoji prihodnosti in sami bomo nosili vso odgovornost, da bo pod Triglavom nastala taka država, na katero bomo lahko ponosni.

(Andrej)

Odlomki iz spisov dijakov Klasičnega liceja F. Prešeren v Trstu.

## Slovenija v svetu

Radi bi opozorili na nekatera srečanja in pobude, ki se bodo zvrstile v naslednjih tednih.

- 24. aprila bo **krožek OZN iz Postojne** prišel na izlet in obisk na Tržaško. Kakih 200 dijakov srednjih šol iz omenjenega mesta si bo pod vodstvom mentorja prof. Zupana ogledalo bazo viško gmajno, Repentabor, Devin, Nabrežino in stari del Trsta. Svoj izlet bodo zaključili s srečanjem s člani Slovenskega kulturnega kluba, s katerimi imajo že nekaj let dobre stike.

- Medškofijski odbor za študente prireja 25. in 26. aprila **izlet na Nanos in Vipavsko dolino**. Prijave sprejemajo na MOŠ-u – Jurčičev trg 2, Ljubljana.

- Mladi iz župnije na Opčinah vabijo na **Mladinski dan**, ki bo 16. in 17. maja v Marjanišču na Opčinah.

### Spored:

**sobota**, 16. maja,

- ob 16. uri – srečanje mladih, ki delujejo v župnijah. Tema: kaj lahko mladi nudijo župniji danes.

- ob 20.30 – koncert skupine Shamom iz Ptuja, ob izidu nove kasete

**nedelja**, 17. maja,

- ob 9. uri v župni cerkvi sv. Jerneja na Opčinah: glasbena maša Pesem tisočerih zvonov (skupina Sončna pesem iz Slovenije);

- popoldne – skupen izlet v Glinščico.

**RAST, mladinska priloga Mladike. Pripravlja uredniški odbor mladih. Pri tej številki so sodelovali: Andrej Zaghet, Martina Ozbič, Alenka Spetič in dijaki Klasičnega liceja F. Prešeren v Trstu**

Tisk Graphart, Trst, april 1992.  
Tel.040/772151

## ČIKOLE ČAKOLE

– Pravijo da je vatikanska diplomacija najboljša na svetu... Če to drži, nas je tokrat krepko razočarala! Da res ni mogla pogruntati nič bolj prefinjenega, kot to, da papež pozdravi vernike na Velikem trgu tudi v nemščini, samo da bi slovenski pozdrav ne padel preveč v oči (pardon, v ušesa)?! Saj je ta trik že pred leti odkril neki openski gostilničar, ki je mastnemu napisu »Trattoria« dodal še »Gasthaus« poleg komaj opaznega »Gostilna«! Joj, kakšna revščina! Tako bo papežev obisk še bolj izgubil svojo prvenstveno vlogo in postal še bolj teatralen! Vsi bomo namreč šli gledat, kako veliko bo to morje Nemcev, ki bo papežu odgovorilo na nemški pozdrav. (Med nami rečeno: Si mislite, kakšen hec, če bi trčetrtr trga takrat dvignilo roko in zarjulo v pozdrav?!) In vendar nekateri še vedno trdijo, da je papežev obisk samo pastoralni obisk vernikov...

– Kako je to?! »Smo« izvolili slovenskega senatorja ali ga nismo? In »nam« je spodletelo pri poslancu ali ne? (Glej, kaj pravi Aldo Rupel, PD, 10. aprila) Pravijo, da je, v odstotkih gledano, veliko več duševnih bolnikov med pripadniki slovenske manjšine kot med Italijani. Seveda, če nas tako bremenite z občutki krivde, namesto da bi se zmenili med sabo, vi politiki! Hvala Bogu, da je nas, mlade, oprostil in celo pohvalil Stojan Spetič. (Večje število glasov za (skrajno) levičarskega kandidata za poslansko zbornico naj bi bilo pokazatelj večje »elastičnosti« mladih, ne pa splošnejše odločitve za bolj gotovega slovenskega kandidata.) Hvala, Spetič! Mladi smo potrebovali tvojo pohvalo, posebno zdaj, ko se bliža nova volilna preizkušnja.

– Ljudje, se zavedate?! V središču Trsta (ul. Carducci, 29) imamo Slovenci svoj konzulat! Morda ni tako razkošen, kot jugoslovanski na Furlanski cesti, vendar pa je v središču mesta in pravijo, da se na njem da izpolniti prošnje, ne da bi prosil vsak trenutek za pojasnilo, ker pač nisi eden tistih srečnih smrtnikov, ki obvladujejo srbsčino. Upamo samo, da bo kmalu kakšna tabla javno oznanjala to pridobitev ali da bo vsaj na zvoncu pisalo »konzulat republike Slovenije« in ne samo generično »konzulat«! Kako naj drugače vemo, da smo prišli na pravi naslov?!

– Na TV Sloveniji se časnikarji strašno radi postavljajo s svojo »profesionalnostjo«. V ponedeljek, 13. aprila, smo med poročanjem o srečanju slovenskih manjšinskih delegacij z ministrom Ruplom in Dularjem med drugim dnevnikom ponovno dobili dokaz o njej. Res, treba je biti izredno spreten in sposoben, da se izogneš vsem imenom in predvsem obrazom »nezaželenih« ljudi iz našega zamejstva! Na srečo imamo vsaj v Trstu demokratično radijsko postajo in tako smo med poročili Radia Trst A izvedeli, da so se v Ljubljani v debati oglasili ne samo Ivan Bratina (časnikar TV slovenija ga je predstavil kot trenutno slavnjšega brata Darka!!) in Filibert Benedetič, ki smo ju imeli čast občudovati v vsej njuni lepoti, ampak tudi Bojan Brezigar (s hrbtne strani smo za drobec sekunde spoznali – zaradi bujnih las – njegovo glavo!), Ivo jevnikar (še zdaj se kregamo, če je bil njegov tisti šop las, ki je krasil približno polovico glave, ki smo jo za še krajši drobec sekunde občudovali na ekranu – seveda s hrbtne strani!) in Sergij Pahor. To je profesionalnost, ni kaj reči!! Kot naročeno – tako izvršeno!!

## Psihozanimivosti

1) Okolje zelo vpliva na spomin: ta je namreč obsežnejši, če študentje polagajo izpite v istem razredu, kjer so profesorji predstavili učno snov. (**Abernathy**)

2) Bluma Zeigarnik je ugotovila, da se študentje spominjajo predvsem tistih nalog, ki jih niso dokončali; razlog za to je zelo enostaven: notranja napetost ljudi se izniči šele tedaj, ko tile dosepejo do cilja (in njihov cilj je v tem primeru dokončati določeno nalogo).

3) Ne bežimo, ker smo prestrašeni: beg povzroča spremembo v telesu in te imenujemo strah; torej prej je beg, šele nato strah. (**James**)

4) Lashley in Watson sta skrbno opazovala obnašanje nekaterih živali: prvi se je ukvarjal s piščanci, drugi z opicami. S svojimi raziskavami sta dokazala, da tele živali lahko razločijo barve. Nasprotno, De Voss in Ganson sta ugotovila, da mačke ne ločijo barv in da je podnevi njihov vid zelo omejen.

5) Še ena zanimivost iz živalskega sveta. Shaeffer je dokazal, da lahko žabe umrejo od lakote, čeprav so obdane s številnimi nepremičnimi muhami; žabe namreč zaznavajo muhe samo, ko se te premikajo oz. letijo.

6) Weininger je trdil, da ima vsak posameznik dve komponenti: moško in žensko. Zelo redke so osebe, ki imajo samo moške ali samo ženske značilnosti..

7) "Moški ni manj čustven kot ženska. Trditev, da je žena bolj čustvena kot moški, je psihološko netočna. Moški je tudi čustven, samo manj prenese čustva, zato se jih brani, se dela trdega in gluhega; toda če mu pridejo preblizu in pregloboko, jih ne zmore, ga pogosto zlomijo." (**Dr. Trstenjak**)

Andrej Zaghet

# Novomeška pomlad in Marij Kogoj

## Beseda in glasba se dopolnjujeta

*Pred vami je referat o Kogojevem življenju, glasbi in sodelovanju pri novomeški pomladi; nastal je kot maturitetna naloga dve leti od tega, zato nosi tudi vse značilnosti le-te. Če bi to tematiko ponovno obravnavali, bi gotovo nastala nova raziskava, v drugačni obliki, z različnim pečatom. Tako pa sem jo želela pustiti zato, ker je izraz in odraz takratnega trenutka in osnovana je bila kot celota.*

Namen objave je v tem, da se skozi šest ciklusov spomnimo Kogojevega delovanja, njegove pomembnosti in ustvarjalnosti. Značilnost referata je dejstvo, da ne obravnava le glasbenega delovanja, marveč nek širši vidik, ki – na žalost – ni splošno znan, in sicer skladateljevo sodelovanje na literarnem področju. Kogoj je v tem pokazal razgledanost, plemenitost, večdimenzionalnost, veliko ustvarjalnost; sam je namreč rekel, da kdor želi biti velik umetnik, mora najprej veljati kot človek, saj ne more zajemati iz nič. Najvažnejši je torej duh, katerega bo usmerjala nova umetnost; prebivala bo ljudi in učila jih bo živeti v novem svetu. Učila jih bo živeti pogumno preudarno in izven časa ter prostora.

V spomin 100. obletnice Kogojevega rojstva, rojstva našega rojaka, umetnika, ki nam je zapustil značajno, izrazno, samotarsko umetnost.

### Uvod

Takoj po koncu prve svetovne vojne kulturno življenje na Slovenskem zaživi. Središče dogajanja je Novo mesto, kjer se zbira skupina mladih. Leta 1920 prav ti ustanovijo Klub mladih višješolcev; značilnost njihovega delovanja je inovativnost. Glavni pobudniki so pesnik Podbevšek, kritik Vidmar in glasbenik Kogoj – duša celotnega gibanja.

### Zgodovinski okvir (1918-20)

Dne 28. oktobra 1918 je bilo v Ljubljani veliko množično zborovanje, ki ga je sklical slovenski Narodni svet, da bi na podlagi pravice narodov do samoodločbe razglasil odcepitev Slovenije od Avstro-Ogrske in združitve s Hrvaši in Srbi habsburške monarhije v neodvisno jugoslovansko državo s središčem v Zagrebu. (Kasneje se ti združijo s Srbi v kraljevino SHS s središčem v Beogradu.)

To dejanje je postavilo Slovence v bistveno nov zgodovinski položaj, na kakršnega so bili le slabo pripravljeni. Programa za način vključitve Slovencev v širšo jugoslovansko skupnost in za zagotovitev njihovega mednarodnega položaja ni bilo. V Svetu je bilo jasno le dvoje: proč od Avstrije in v Jugoslavijo.

Medtem so italijanske enote prve dni novembra s pooblastilom pravkar sklenjenega premirja z Avstro-Ogrsko zasedle slovensko Primorje in še ozemlje daleč proti Ljubljani in tako je bila

dokazana nemoč slovenskega Narodnega sveta.

1. decembra 1918 so proglasili kraljevino SHS, ki pa ni zaobjemala že zasedenih ozemelj. Vlada SHS pa je 12. novembra 1920 v Rapallu še priznala Italiji državno mejo, ki je segala globoko v slovenska tla, tako da v Italiji ni ostala samo dobra četrtina slovenskega prebivalstva, temveč ravno tisti del, ki je bil do vojne prav posebno dinamičen in ki je s svojo ustvarjalnostjo vplival v Slovence največjo mero optimizma. Sledil je neuspeh v boju za narodno rešitev koroških Slovencev, ki je zopet prizadel samozavest slovenskih ljudi (ob plebiscitu v oktobru 1920. leta se Korošci izrazijo proti kraljevini SHS). Pozitiven izid je bil le na meji z Madžarsko, kjer je večini Slovencev uspelo priti v narodno državo. Tako je svojo odločitev za Jugoslavijo uspelo uresničiti le delu Slovencev in zavest, da je ostali del naroda pod raznarodovalnim pritiskom, je bila še dodatno duhovno breme.

### Koncept državne ureditve

Še resnejši problem pa je bilo vprašanje o prihodnosti slovenskega naroda in o njegovem položaju v novi jugoslovanski državi; Slovenci so imeli v mislih dva koncepta, in sicer: 1) ustanovitev Jugoslavije je prvi korak k zlitju treh narodov v novega jugoslovanskega; 2) politična enakopravnost vseh narodov.

Pred vojno je bila splošno veljavna prva zamisel, po vojni pa je obveljala druga, ki si jo je zamislil v podobi repu-

blike politično in kulturno enakopravnih narodov že Ivan Cankar leta 1913 v svojem političnem govoru Slovenci in Jugoslovani. Stališča so bila različna: socialnodemokratska mladina se je zavzemala za Cankarjevo zamisel, državnoopravni programi, kot sta bili Manjšinska deklaracija (maj 1917), ki je zagovarjala trializem in Krfska deklaracija (julij 1917), s katero so južni Slovani zahtevali samostojno državo, o tem vprašanju niso govorili, liberalci pa so takemu pojmovanju nasprotovali, češ da je to stremljenje separatistično, in so trdili, da je srbski narod edini, ki ima danes na slovanskem jugu voljo in moč organizirati ljudi za uspešen odpor. Dejstvo je, da se je zaradi takih zasukov v stališčih še pred zedinjenjem s Srbijo 1. decembra 1918 v slovenskem prostoru izvršila polarizacija nazorov o narodni individualnosti ali unitarizmu in se pokrila s politično polarizacijo. "Že takrat je bilo namreč vpeljano očitiranje separatizma tistim, ki so se zavzemali za narodno enakopravnost" (op. 1)

28. junija 1921 je sprejeta centralistična ustava; leta 1929 kralj Aleksander vzpostavi monarhično diktaturo; kulturnega življenja in ljudi, ki se na katerikoli način borijo za enakopravnost Slovencev, pa ne more zatreti.

### Kulturno dogajanje

Zgodovinsko in socialno dogajanje je seveda vplivalo na kulturni razvoj; po vojnih virih leta 1918 je bila značilna vsesplošna želja po prenovitvi, treba je bilo začeti znova, se kot narod izkazati in postati enakopraven ostalim narodom v SHS (to je veljalo predvsem za Slovence). Tako lahko v teh letih zapazimo kulturni preporod, ki je bil morda v tistem trenutku edino orožje v boju za enakopravnost.

Kljub oviram Slovenci dozežejo kar precej: slovenščina dobi mesto v šolstvu, zaživi slovenska univerza, slovensko ime je priznано v imenu države; kulturno življenje dobi nove razsežnosti. Izven meja pa ni tako: slovenske narodnostne skupnosti v Italiji in v Avstriji so vedno bolj pod pritiskom in javno kulturno življenje nima možnosti razvoja.

S koncem vojne se je v umetnosti pokazala težnja po novem, svežem, tako da so tedanji mladi umetniki segli po novejših evropskih smereh, ali točneje po ekspresionizmu, ki je na slovenskih tleh žel največ uspeha, čeprav se je ta pojavil komaj v letih 1920-1928 (prvič zasledimo ta izraz v delu Izidorja Cankarja S poti v zvezi s Tizianovo Assunto), medtem ko lahko govorimo o nemškem in ruskem ekspresionizmu že v letih 1905-1920. Razvidno je dejstvo, da je bila prva svetovna vojna tista, ki je v prvem primeru (na Slovenskem) sprožila težnjo k ekspresionizmu, v drugem (Rusija in Nemčija) pa razvoja zaustavila.

Kulturni razvoj v Sloveniji pa ni bil tako enostaven: nove smeri niso imele lahkega dostopa do javnega kulturnega življenja. V tem času so bili namreč razvidni mnogi kontrasti med dvema generacijama umetnikov: starejša generacija (Lajovic, Tavčar...) je namreč imela kot edino orožje zoper potujčevanja Slovencev kulturo, zato se je bala, da bi nova umetnost ošibila skupno narodno obrambo, bala se je, da bi se narodna duhovna entiteta ne ujemala več z narodnim čutom za estetiko: skratka, bala se je, da bi slovenska umetnost ne bila več slovenska, ampak pod vplivom drugih kultur (nemške in italijanske). Tako so bili tradicionalisti "narodno zavedni", mladi umetniki, ki so ubrali nove poti, pa ne. Ta boj je tako zaustavil proces, ki bi lahko povezal Slovenijo s svetom, da bi stopila v korak s splošnim napredkom.

Medtem ko je nova mariborska Drama na stečaj odprla vrata ekspresionističnim delom (prvič leta 1924 s Hasencleverjevo igro *Jenseits – Onstran življenja*), se je Ljubljana s konservativnim županom Tavčarjem kar naprej zapirala in zavračala kakršnokoli moderno umetnino (npr. Druderjev članek v Ljubljanskem zvonu proti futurizmu in ekspresionizmu). Podoben pojav imamo tudi v likovni umetnosti, ko Špacapan, Maleš, Vidmar, Gorjup, Černigoj sežejo po novi umetnosti in so kljub neradikalnosti in nedrastičnosti (op. 2) – seveda če jih primerjamo z nemško inovativnostjo – nezaželeni (op. 3); tako se namreč zgodi s Černigojem, ko mora iz Ljubljane kot politično nezaželen oseba, v Trstu pa mu nasprotniki pripravijo popoln propad: pozabo.

(se nadaljuje)

Opombe:

- 1) Pleterski, Obdobja 5, str. 543
- 2) Komelj, Obdobja 5, str. 612
- 3) Krečič, Obdobja 5, str. 635

# ZATON

»Je res že vsega konec? Zakaj najlepše tako hitro mine?« je potožila Sara.

»Tako je pač. Vedno!«

»Kostanja pa smo res veliko nabrali! Danes zvečer bo prava pojedina!«

Irena je skrivala obraz v ovrtnik jopiča. Novembrski mraz jo je strastno stiskal v leden objem.

»Pohitimo. Zledenela bom!« je zajecljala.

»Jaz tudi! Groza, kakšen mraz!« je zamrmrala Sara in potisnila ročice globlje v žepe.

»Bo še dolgo? Oh Sara, zakaj živiš v oblakih?« se je oglasil Vlada.

Korak za korakom, v tišini. Veter jih je neusmiljeno bičal s suhim listjem.

»Ko je zunaj tako, je najlepše biti doma, na toplem.«

Končno so dospeli do drevoreda. Zagledali so visok zid, ki je obkrožal vilo. Prikazala so se tudi nizka škripajoča vrata. Vstopili so na vrt. Burja je še močnejše pritisnila. A bili so doma!

Vlada je opazoval Saro. Bela ko sneg, z gorečimi lici. Zlati lasje so se izmikali kapi iz debele volne. Šal ji je nemarno visel.

Veter se je igral z Ireninimi lasmi. Oči so zgledale še bolj zelene kot ponavadi.

»Ali ni čudovito? Sploh se mi ne zdi, da je to moj vrt!« je nenadoma vzkliknila Sara.

Jesen je prinesla smrt na Sarin vrt. Ta je odnesla s seboj cvetje, barve, vsako travno bilko. Veter je preganjal orumenele liste in suho travo. Vse je bilo rumeno. Žalostno rumeno.

Drevesa so dvigala k nebu gole veje. Kot prazne roke matere, ki so ji odrgali otroka.

A življenje, življenje je zopet prevladalo nad vsem. Sončni zaton je zalil pokrajino s toplimi, božajočimi barvami. Vse je bilo ovito v oranžno tančico, kot da bi se hotela narava z njo obvarovati zime. Celo šipe so se lesketale v zlatu. Zavese iz belih čipk so žarele v soncu.

»Vlada! Kam greš?«

Že je plezal na drevo. Otrok. Čudoviti otrok pri že šestnajstih letih.

»Jaz tudi!« je zavpila Irena.

Sara je gledala. Palčka, drevesna palčka, ki se smejeta med vejami.

Ustavila se je pod drevesom in stegnila roke k višku. Spotikala se je ob korenine. Prsti so se oprijeli zarez v debelu. Dvigala se je, še malo. Še malo, pa bo na vrhu.

Pritiskala je lice ob deblo. Umazala se je, a ni je motilo. Vlada je stegnil roko in ji pomagal gor. Bila je z njima.

Nebo je žarelo v temno rožnati barvi. Na obzorju nekaj temno modrih oblakov.

»Kako je lepo!«

Čigave so bile te besede? Njene? Jih je zavzdihnila Irena? Jih je zašepe-tal Vlada?

Niti oni sami niso tega vedeli. Zdelo se jim je, da so se razblinili v nič. Da so se spojili s krasoto, ki jih je obdajala. Želeli so si le, da bi bili del vsega tega.

Izhlapeli so v zraku. Eden ob drugem, tesno skupaj. Tri mlada človeška bitja. Tri srca, ki so utripala v vesolju. Tri. Ali eno samo?

Rožnati plameni so zajeli tudi njih. Zaton se je začel utapljati v modrino.. Sonce je izginilo za obzorje. Skrilo se je za hribe.

Na nebu so se prikazale prve zvezde. Bili so sami. Zeblo jih je.

»Morda je boljše, da zlezemo z drevesa.«

Kdo je to rekel? Je bilo sploh važno? Spregovoril ja lahko vsak izmed treh.

Spustili so se na tla. Smuknili so v hišo vsi premraženi. Sarina mama je spravila jopiče in jim pripravila čaj.

Deset minut pozneje so že sedeli ob ognju, se mastili s kostanjem in gledali televizijo.

Noč je zajela mesto.

Alenka Spetič

III. A - Znanstveni licej

Ta črtica je dobila ex aequo s črtico Vanje Cvelbarja, ki je bila objavljena v prejšnji številki Rasti, prvo nagrado na literarnem natečaju SKK.

Utemeljitev: Črtica predstavlja dobro izrezljan in z večšo roko stkan filigran, ki riše zunanje vtise in notranje vzgibe v nekakšnem igrivem, svetlem in radoživem transu. Pol sončno zemski, pol sanjski utrinek o mladi tovarišiji, prežet z optimizmom, kakršnega danes v mladem pisanju težko najdemo.